

B. Stenge Csaba

Lengyel diverziós műveletek Magyarország támogatására 1938. október–novemberében¹

I. rész

DOI 10.17047/HADTUD.2017.27.E.52

Rezümé:

Ez a tanulmány a magyar–lengyel kapcsolatok és katonai együttműködés egy ez idáig nálunk szinte teljesen ismeretlen és feltáratlan fejezetét mutatja be. Az 1938. október–novemberében Magyarországnak a közös kárpátaljai határ elérése érdekében diverziós műveletek révén nyújtott lengyel katonai támogatás részletes bemutatásán túl a szerző tanulmányában a műveletekkel kapcsolatos tanulságokat is részletesen levonja, az események történelmi értékelésével együtt.

Kulcsszavak:

diverziós műveletek; magyar–lengyel együttműködés; Kárpátalja.

B. Stenge, Csaba

Polish covert operations in support of Hungary in October–November 1938 Part I.

Abstract:

This paper describes a special form of military cooperation between Poland and Hungary, which was hardly known, especially by the Hungarian side. During October and November in 1938, in Sub-Carpathia Polish covert operations supported the Hungarian Kingdom to reach the common goal, the mutual border. The paper describes the operations in detail, lessons learnt and also draw historical conclusions.

Keywords:

covert operations; Polish-Hungarian cooperation; Sub-Carpathia.

1938 őszén és 1939 tavaszán, Kárpátalján párhuzamosan – részben egymást támogatva, részben egymás ellen, illetve bővebb kontextusban minden más, a térségben állomásozó, illetve az oda bevonuló csehszlovák és magyar reguláris fegyveres erők ellen is – alkalmazták a magyar, az ukrán és a lengyel irreguláris erőket. E csoportok közül ez a tanulmány az 1938 októberében és novemberében bevetett lengyel diverziós erők működését foglalja össze. Ezek története Lengyelországban is kevésbé ismert, Magyarországon pedig szinte teljesen ismeretlennek tekinthető, pedig ezek a diverziós műveletek a magyar–lengyel kapcsolatoknak, a két nép egymást támogató politikájának egyedülálló fejezetét jelentik.

A tanulmány elkészítéséhez igyekeztem feltárni a lengyel irreguláris erők bevetésével kapcsolatban valamennyi fennmaradt lényeges lengyel, cseh, ukrán és magyar forrást és – az események bemutatásán túl – megfogalmazni tanulságokat, illetve levonni következtetéseket.

A könnyebb beazonosíthatóság érdekében a tanulmány szövegében a felhasznált forrásokban eltérően szereplő kárpátaljai településneveket a korabeli magyar megfelelőjükkel szerepeltettem.

¹ A tanulmány az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíjának támogatásával készült.

Előzmények

A Kárpátalján, 1938 őszén észak felől bevetett lengyel diverziós erők alkalmazásának lehetősége először egy budapesti diplomáciai, katonai megbeszélésen merült fel. Ezen a legmagasabb rangú magyar állami és katonai vezetők – köztük Imrédy Béla miniszterelnök, Werth Henrik gyalogsági tábornok, a Honvéd Vezérkar főnöke, Sónyi Hugó gyalogsági tábornok, a honvédség főparancsnoka – is részt vettek.

Az 1938 októberének elején tartott megbeszélésen Imrédy miniszterelnök a Felvidék megszállására irányuló hadműveletekről beszélt abban az esetben, ha a csehszlovák kormánnyal nem sikerül megfelelő politikai megoldást találni a területi revízió kérdésében. Itt merült fel az elképzelés, hogy Kárpátalján nemcsak saját területről, de – légi úton átszállítva – lengyel területről is alkalmazni kellene magyar szabadcsapatokat, melyek parancsnokságát a megbeszélésen szintén részt vett Lengyel Béla vezérkari alezredes, a Varsóba delegált magyar katonai attasé venné át.

Lengyel vk. alezredes válaszában előadta, hogy kérdéses, vajon a lengyelek beleegyeznek-e abba, hogy az ő területükről egy idegen hatalom fegyveres akciókat hajtson végre egy olyan ország ellen, mellyel diplomáciai kapcsolataik vannak. A határ menti térségben, Kelet-Galíciában ráadásul a lengyelek és ukránok közötti viszony feszült volt, a helyi ukrán paramilitáris csoportok gyakran támadták meg a lengyel rendvédelmi erőket. Lengyel Béla – visszaemlékezései szerint – ebben a szituációban a kérés felvetését többnek érezte volna, mint amit a magyar–lengyel barátságtól elvárhatunk. Hozzátette azt is, hogy a varsói diplomáciai karból történő távozása, és egy ilyen beosztásba történő kinevezése furcsa megvilágításba helyezné a helyi magyar diplomáciai testületet is. Ehelyett azt javasolta, hogy kérjék fel Lengyelországot az akció saját erőivel történő végrehajtására (bár ez tulajdonképpen katonai szempontból jóval több volt, mint a magyar akció engedélyezése lett volna).

Lengyel javaslatát Kánya Kálmán külügyminiszter is támogatta, és azt a miniszterelnök és a Honvéd Vezérkar főnöke végül helybenhagyta, egyben utasították annak mielőbbi végrehajtására. Ezt követően gróf Csáky Istvánnal, a külügyminiszter kabinetfőnökével együtt Varsóba repült, ahol Hory András követtel együtt József Beck, lengyel külügyminiszter, illetve a lengyel vezérkar elé terjesztették a magyar kérést.

A lengyel kormány és a lengyel vezérkar hozzájárult a tervhez, a magyar érdekeket és az általuk is elérni kívánt közös magyar–lengyel határ elősegítését támogató lengyel diverziós akció végrehajtásához. A lengyelek már ekkor közölték, hogy akcióik súlya Uzsok és Verecke térségében (ettől nem délebbre) lesz; megegyeztek a magyar katonai vezetéssel továbbá abban, hogy a lengyel akciók nem lépik át a Perecseny–Turja patak–Ökörmező–Királymező–Kőrösmező vonalat, hogy ne keveredjenek össze a magyar szabadcsapatokkal.²

A diverzáns csoportok megszervezése. A műveletek időtartama és forrásai

² Lengyel Béla 2011, 92–95.

A lengyel vezérkar főnöke, Wacław Stachiewicz tábornok 1938. október 7-én adta ki a parancsot a „Feszítővas” („Łom”) fedőnevet viselő diverziós műveletek megszervezésére és végrehajtására. A művelet vezetésével október 19-én a lengyel vezérkar 2. osztálya (hírszerzés) keleti referatúrájának parancsnokhelyettesét, Feliks Ankerstein őrnagyot bízták meg, akinek helyettese Jan Mielczarski százados lett. A hadműveleti tiszti beosztást Aleksander Romiszowski mérnök százados kapta meg. A nyugati diverziós csoport (Turka, Leszk, Szanok) parancsnoka Julian Bortkiewicz százados, míg a keleti diverziós csoporté (Kalusz, Sztrij) Władysław Nowożeniuk őrnagy lett. Władysław Guttry százados az igen aktív ungvári lengyel konzulátusról segítette hírszerzési adatokkal a műveleteket.

A szorosabb kapcsolattartás érdekében Budapestre küldtek egy összekötő stábot. Ennek a háromfős misszióknak a parancsnoka Józef Skrzydlewski alezredes volt, a küldöttség tagja volt még Jan Mazurkiewicz őrnagy is (utóbbi a lengyel vezérkar 2. osztályának állományából).

A vezetői struktúra kiépítésével párhuzamosan megkezdtek az önkéntesek toborozását a művelethez. Közöttük fontos csoportot jelentettek az október 1-jén elfoglalt Teschenből (Zaolzie) származók. A tescheniek előnye az volt, hogy jól beszéltek csehül, a katonaidejüket pedig leszolgálták; mivel korábban a csehszlovák haderőben teljesítették szolgálatukat, ismerték az ott rendszeresített fegyvereket is. Egyesek közülük szeptemberben Teschen térségében részt is vettek már néhány kisebb, ott végrehajtott lengyel diverziós akcióban, tehát néhányan ilyen jellegű tapasztalatokkal is rendelkeztek. Hátrányként jelentkezett velük kapcsolatban viszont (bár ezt nemcsak a tescheniekre vonatkozóan, de általános hátrányként is meg lehet fogalmazni), hogy nem ismerték Kárpátalját, egy számukra teljes mértékben ismeretlen terepen kellett diverziós tevékenységet folytatniuk, ahol a lakosság zöme ráadásul a számukra ismeretlen ruszin nyelven beszélt. A tescheni önkénteseken túl, a diverziós műveletek első szakaszában bevetett lengyel személyi állomány többsége azonban a Kárpátaljával északon határos galíciai területekről származott, az itteni lengyel félkatonai szervezetek (lövészegyletek) önkénteseiből állt.

A bevetés céljából szervezett csoportokhoz mindig igyekeztek helyismerettel rendelkező lengyel vezetőket is találni a határ menti övezetből (ha ez esetleg nem sikerült, akkor a célterületen igyekeztek valakit a vezetésre rábírn).

Az 1938. október 22-étől meginduló akciókat polgári öltözékben hajtották végre. Felszerelési tárgyaikkal kapcsolatban ügyeltek arra, hogy azokon ne legyenek lengyel eredetre utaló nyomok (például fegyvereik zömét Mannlicher karabélyok alkották).

Az 1938. november 2-án meghozott első bécsi döntést követően a „Feszítővas” diverziós művelet a második fázisába lépett. Egy rövid átszervezést követően, november 10-étől zömében lengyel katonák (önként jelentkezett hivatásos tisztek, tiszthelyettesek és tisztsek, illetve sorállomány) vettek részt a diverziós műveletek során végrehajtott akciókban. Az akciócsoportok létszámát is növelték, de a diverziós műveletek második fázisában az ütőképesebb lengyel katonák dominanciájának fő oka mégis az első bécsi döntés volt. Ez Kárpátalját jelentős részben Csehszlovákiánál hagyta, és a lengyelek siettetni szerették volna a jelentősebb nyomásgyakorlással a közös határ létrehozását. A katonai dominancia egyenes következménye volt az is, hogy 1938. november 18-án a diverziós műveletek irányítását a lemergi VI. hadtest parancsnoka, Władysław Langner dandártábornok hatáskörébe utalták.

Végül november 25-én adták ki a parancsot a „Feszítővas” diverziós

műveletek beszüntetésére. Ennek oka nyilvánvalóan az volt, hogy – kellő német támogatás hiányában – Magyarország 1938. november második felében nem indított önálló katonai akciót Kárpátalja egészének birtokba vételére, így a lengyelek a műveleteket okafogyottnak ítélték. Az utolsó akciót november 28-án hajtották végre a lengyel diverzások. A résztvevő csoportokat november 28. és 30. között feloszlatták, a pénzügyi elszámolás december 8-ára ért véget, míg a lengyel katonai alakulatoktól kölcsönzött felszerelési tárgyak visszaszolgáltatása december 14-éig megtörtént.³

A diverziós műveletek résztvevői összességében 56 akciót hajtottak végre (ebből 38-at a második fázisban), mindösszesen 722 fő részvételével.⁴ A műveletek összköltsége tetemes volt: a Zaolzie, majd Kárpátalja térségében lefolytatott diverziós akciók több mint 500 000 zloty költséggel jártak, és ebben a lengyel haderő által közvetlenül nyújtott segítség költségei nincsenek benne. Zaolzie és Kárpátalja költségei nem voltak külön nyilvántartva, de az összeg zömét a jóval nagyobb szabású kárpátaljai műveletek emésztették fel.⁵

A térségben állomásozó csehszlovák fegyveres erők

A lengyel diverzások erőkkel szembeni fegyveres ellenállás gerincét a csehszlovák államvédelmi őrség (Stráž Obrany Státu – SOS) két, Kárpátalján állomásozó zászlóalja adta.⁶ Ezek közül a 37. zászlóaljnak Ungváron (majd az 1938. november 2-ai első bécsi döntést követően Nagybereznán), a 38. zászlóaljnak Huszton volt a parancsnoksága. Ezek a rendvédelmi erők a lengyel diverzások elleni harcban esetenként a szintén Kárpátalján állomásozó csehszlovák 12. gyaloghadosztálytól is kaptak csekély támogatást.

A nehéz terepen elégtelen erőkkel alkalmazott csehszlovák rendvédelmi erők támogatására a térségben számos, fegyverviselési engedéllyel és fegyverrel is rendelkező, részben már nyugdíjas erdészt is behívtak objektumvédelmi feladatokra. Utóbbiak esetében a kiváló helyismeret kifejezetten komoly előnyt jelentett. Rajtuk kívül a lengyelek diverzások ellenében esetenként alkalmazták még a szervezés alatt álló ukrán paramilitáris Kárpáti Szics szervezet néhány alegységét is, leginkább Toronya környékén.⁷

A „Feszítővas” művelet fontosabb akciói

1938. október 22-én 23.00 órakor indult az első diverzások akció: Hužne felől Franciszek Szyndler vezetésével egy három diverzásokból és két, helyismerettel rendelkező vezetőből álló csoport lépte át a határt. Feladatuk a Felsőgeregében és

³ Samuś, Paweł–Badziak, Kazimierz–Matwiejew, Giennadij 1998, 270.

⁴ Samuś–Badziak–Matwiejew: i. m. 279.

⁵ Kupliński, Jerzy 1996, 79.

⁶ Az 1936 őszétől 1939 tavaszáig létező csehszlovák államvédelmi őrség területi alapon szervezett zászlóaljai határvédelmi és rendvédelmi feladatokat láttak el (legfontosabb feladatuk a határvédelem erősítése volt). Állományukban integrálták az adott térség csendőri, pénzügyőri és rendőri erőit, néha megerősítésükre katonai alakulatokból is vezényeltek hozzájuk alegységeket. A szervezetről részleteiben lásd Beneš, Jaroslav 2007, 1–368.

⁷ A Kárpáti Szics kemény magját a Galiciából illegálisan átszivárgó ukrán nacionalisták alkották, akik a galíciai lengyel–ukrán konfliktusok miatt különösen ellenségesek voltak a lengyelekkel szemben. A Kárpáti Szics lengyel diverziós erők elleni, Toronya környéki bevetéséről lásd az alábbi – erősen propagandisztikus – kiadványt: Яворенко, Гриць 1939, 101–108.

Vezérszállás közötti úton lévő híd felrobbantása volt. Végül október 23-án napközben egy, ettől mintegy három kilométerre, keletre, Alsóvereckénél lévő hídnál álltak meg, melynél jelentős civil forgalom volt, és kétfős őrséget is láttak. A Latorcán átívelő hidat nappal megfigyelték, majd este egy időzítő szerkezettel ellátott töltetet helyeztek el rajta. A töltet ugyan 23-án este 22.00-kor robbant fel, de – csehszlovák források szerint – a híd nem semmisült meg. A csoport végül október 24-én, hajnali 5.00-kor lépte át a határt.⁸ Visszatérését semmi sem zavarta meg.

Az 1938. október 25. és 30. között bevetett, sorrendben negyedik, 25 fős diverzáns csoport október 28-án este Vucskómezőnél, a Husztról Ökörmező felé vezető úton, a Nagy-ágon átívelő hidat támadta meg. Bár a fontos hidat nem tudták megsemmisíteni, és csak megrongálták azt, a híd őrségéből egy csendőrt és egy erdészt megöltek. Ők ketten voltak az első halálos áldozatok a diverziós műveletek végrehajtása során. Másnap a hidat a lengyel diverzánsok újra megtámadták (ismét sikertelenül).⁹

1. kép
Sérült híd a Nagy-ágon

Intenzív kutatás során sikerült egy lengyel diverzáns csoportnál alkalmazott helyi vezetővel, Jan Poremebeckivel az elfogatása után vele készült csehszlovák kihallgatási jegyzőkönyvét megtalálnom. Ez az eddig feltáratlan forrás néhány érdekes és értékes adalékkal szolgál a diverziós akciók kivitelezésével, valamint esetenként a határ közelében toborzott vezetők kvalitásaival és „használhatóságával” kapcsolatban.¹⁰

Jan Poremebecki 1897. június 7-én született Darów faluban (Szanok közelében), majd a határmenti Procisne faluban lakott. Mivel 1938 őszén már a 42. életévében járt, katonailag nem a legértékesebb korosztályból származó helyi vezető volt. Poremebecki helyismerete azonban értékesnek tűnt, ugyanis évekkorábban átjárt Csehszlovákiába (főleg Nagymihály térségébe) dolgozni, így rendelkezett némi helyismerettel Kárpátalján.

Az általa kalauzolt csoportot 1938. november 1-jén küldték át. Feladatuk az Ung völgyében, Csontosnál lévő vasúti híd rombolása lett volna. Poremebecki már a kezdetektől használhatatlannak bizonyult. Miután jókora adag denaturált szeszt(!) ivott, és ezzel gyakorlatilag „kiütötte” magát, elszakadt csoportjától. Ahogy az alkohol

⁸ Samuś–Badziak–Matwiejew: i. m. 80., 91. és 106.

⁹ Samuś–Badziak–Matwiejew: i. m. 123.

¹⁰ Kárpátaljai Állami Területi Levéltár Beregszászi Levéltára, Fond 31, opisz 4a. od. zb. 18.

hatása múlni kezdett, elkezdett fájni, ezért a Csontostól északra lévő Patakófaluban bekéredzkedett egy házba. Ott azt adta elő, hogy egy nagyobb lengyel csoporttal jött munkát vállalni Csehszlovákiába, a többiek az erdőben vannak. A történetét el nem hívő helyi lakosok azonban riasztották a csendőrséget, akik őrizetbe vették.

A kalauz nélkül maradt, helyismerettel nem rendelkező diverzáns csoport nem tudta elérni eredeti célját. A csoport november 2-án Patakújfalu térségében tűzharcba is keveredett a csehszlovák csendőrökkel, ahol két tagja: Kazimierz Majcher és Tomasz Mikeszicz fogságba esett. (Utóbbinál négy kilogramm ekrazit is volt, az említett híd robbantásához). A csoport többi része a feladat végrehajtását megszakítva, lengyel területre vonult vissza. A fent részletezettékből jól látható, hogy ez az akció egyértelműen a gyakorlatilag használhatatlannak bizonyuló, a határ közeléből toborzott vezető alkalmatlansága miatt hiúsult meg.

Az átszervezést követően, a diverziós műveletek második fázisában, 1938. november 10-én nagyszabású támadás indult Alsóverecke ellen. A mai cseh történetírás értékelése szerint ez volt a lengyel diverzánsok legsikeresebb akciója.¹¹

Az Alsóverecke elleni támadásról készült lengyel jelentés szerint az akció végrehajtására két csoportot jelöltek ki, összesen 32 fővel, melyből két fő helyismerettel rendelkező vezető volt, nem harcos. Feladataik: az Alsóverecke térségéből a nyugat (Szarvasháza) és kelet (Volóc) felé vezető hidakat rombolni (amihez a nagyobb létszámú csoport összesen 42 kg robbanóanyagot vitt); a telefonvonalakat megszakítani; Alsóvereckét elfoglalni, a posta és a csendőrség épületét megrongálni, kintartani a településen legalább két órát. A két csoport közül a Konrad Guderski vezette nagyobb az Alsóvereckétől északra lévő Bagolyháza, míg a Władysław Drelicharz által vezetett másik, a településtől északkeletre lévő Verebes elfoglalását is feladatba kapta egyes állami intézmények rombolásával és a helyi lakosság lázításával.

A két csoport november 9-én 20.15-kor lépte át a határt. Alsóvereckét 10-én hajnali egy óra körül érték el. Rövid pihenő után a két hidat időzített töltetekkel aláaknázták, melyek 3.45-kor, illetve 4.00-kor robbantak fel. A detonációk után a felriadt alsóvereckei csehszlovák államvédelmi őrség tüzet nyitott, de közülük 19 főt hamarosan lefegyvereztek és fogságba ejtettek a lengyelek. Ezt követően a diverzánsok a csendőrlétesítményeket, a postát és a telefonközpontot rombolták, illetve agitációs tevékenységet fejtettek ki.

A csoport tagjai csehszlovák egyenruhát viseltek és egymás között igyekeztek csehül beszélni. Azt a benyomást próbálták kelteni, hogy ők szökött csehszlovák katonák, akik elégedetlenek a rendszerrel, és szeretnék, ha Kárpátalját Magyarországhoz csatolnák. A foglyokról pedig azt szerették volna elhitetni, hogy önként adták meg magukat.

A támadó diverzánsok két csoportja ezt követően egyesült, és észak felé vonult vissza. Bagolyházán a csehszlovák csendőrök tüzet nyitottak rájuk, de elfogott társaik kiabálására és a lengyelek tüzére szétfutottak. Bagolyházától északra, Latorcafőn a lengyelek egy újabb csendőr foglyot ejtettek, közben mind Bagolyházán, mind Latorcafőn rombolták a csendőrség épületeit.

Az akció során a lengyel diverzánsok nem szenvedtek veszteségeket. Az okozott anyagi káron túl a csehszlovák államvédelmi őrség összesen húsz tagját ejtették fogságba, akiket magukkal hurcoltak lengyel területre. Közülük tizenkilenc főt csak 1939. március 19-én, Csehszlovákia felbomlása után engedtek szabadon; a huszadik a magyar nemzetiségű Cziráok Sándor volt, akit már 1938. november 17-én

¹¹ Marek, Jindřich 2013, 32.

elengedtek.¹²

A korábban részletezett átszervezést követően, a diverziós műveletek második szakaszában az első személyi veszteséget Volóc térségében szenvedte el egy lengyel diverzáns csoport, bár ezt a halálesetet nem a csehszlovák rendvédelmi erők okozták. A megdöbbentő haláleset részleteit tartalmazó, fennmaradt jelentés szerint 1938. november 11-én 0.35-kor Kanorától északra lépte át a határt a Tadeusz Burian tartalékos hadnagy vezette tízfős csoport. Feladatuk a Volóc–Szolyva közötti vasútvonal megfigyelése és annak a Volóctól délre történő, hídrobbantással való megszakítása. Ebből a célból 16 kg trotilt is vittek magukkal.

A terepismerettel rendelkező vezető jól vezette a csoportot, majd a célterület előtt, tőlük elválva visszatért. A parancsnok a Volóc-közeli Pláj-csúcs oldalában favágókat látott, akiket nem tudott észrevétlenül megkerülni. Így nem hatolt délebbre, hanem Volóc közelében választott ki egy hidat. Közben figyelte a csak reggel és este zajló vasúti forgalmat is.

Végül 20:00 körül közelítette meg a hidat, melynek őrsége a csatárláncban közeledő lengyelek elől harc nélkül visszavonult. Az elmenő vonatot megvárva a parancsnok begyűjtötte az utászok által elhelyezett töltetekhez vezető gyújtózsínort. A híd – jelentése szerint – a folyómederbe dőlt (csehszlovák források szerint súlyosan megsérült).

A robbanást követően a roncsok egészen 150 méteres távolságig repültek. Az egyik lehulló acéldarab a parancsnok helyettesére, Ludwik Czarnecki őrmesterre zuhant, akinek térd felett mindkét lábát leszakította (a sebesült végül önkezeléssel vetett véget a szenvedéseinek). A csoport ezt követően összecsapások nélkül vonult vissza lengyel területre, ahová november 12-én 2.00-kor ért el.¹³

1938. november 15-éről 16-ára virradóra vetették be a Władysław Wolski hadnagy vezette 17. számú csoport. A csoport 16-án a korai órákban, Pereszlőnél szenvedte el a diverziós műveletek végrehajtása során a legsúlyosabb lengyel veszteségeket. A csehszlovák rendvédelmi erők ugyanis már felkészülten várták őket: két rejtett golyószórófészkét alakítottak ki, jó kilövással a lengyelek várható érkezési irányába.¹⁴ Az így gyakorlatilag csapdába jutó lengyel diverzánsok közül a harcban négy fő, köztük a csoport parancsnoka is elesett, két fő pedig megsebesült, de ők is vissza tudtak vonulni társaikkal együtt.

Egy kárpátaljai informátortól a lengyelekhez eljuttatott levél, majd későbbi civil beszámolók szerint a lengyel csoportból hárman estek el tűzharcban, negyedik társuk csak megsebesült, akit ezt követően a csehszlovák rendvédelmi erők megkínóztak, és megölték. Mivel 1200 csehszlovák korona volt nála, a lengyelek szerint ez a megkínzott személy csak a csoport parancsnoka, Wolski hadnagy lehetett. Wolski fogságba esését egyébként az államvédelmi őrség huszti, 38. zászlóaljának parancsnoka, Antonín Zeman alezredes későbbi összefoglaló jelentése is megerősíti, aki szerint két halott, és egy súlyos sebesült lengyel maradt a faluban, és a sebesült vallatásakor elárulta, hogy tiszt. (Zeman jelentésében Wolski további sorsa nem szerepel). A lengyel sebesült megkínzásában – ha ez valóban megtörtént – a csehszlovák rendvédelmi erők mellett lehetséges, hogy ukrán paramilitáris erők is részt vettek, mivel a Kárpáti Szicsnek volt egy Pereszlő térségében aktív csoportja.¹⁵

¹² Samuś–Badziak–Matwiejew: i. m. 169., ill. 178–181.

¹³ Samuś–Badziak–Matwiejew: i. m. 189-191.

¹⁴ Plachý, Jiří 2015, 180.

¹⁵ Samuś–Badziak–Matwiejew: i. m. 210., Plachý: i. m. 180., Яворенко: i. m. 102.

Később lengyel részről ezzel az akcióval kapcsolatban egy nagyobb szabású „megtorló” támadás végrehajtása is szóba került, melynek célja Pereszlő elfoglalása lett volna, és egyben a csehszlovák rendvédelmi erőkre történő csapásmérés, melyek a november 16-ai súlyos veszteségeket okozták. Ezt az akciót azonban végül nem hajtották végre.

Néhány esetben a csehszlovák rendvédelmi erők feltűnően passzívoknak bizonyultak, azonban ez korántsem minden esetben volt így. Erre jó példa annak a Kazimierz Buryło hadnagy vezette tízfős csoportnak a kálváriája, melynek feladata a csehszlovák rendvédelmi erők megtámadása volt Kiszszolván, valamint röplapok szétszórása a térségben. A csoport 1938. november 17-én lépte át a határt, Rosztokán szétszórta a röplapokat, majd tovább haladt Kiszszolyva felé, ahol csehszlovák rendvédelmi erőkbe futott.

A lengyelek a határ irányába kezdtek visszavonulni, azonban Felsőhidegpataknál a csehszlovák rendvédelmi erők bekerítették a csoportot. A bekerítésből történő kitörést követően, a csehszlovákok folyamatosan üldözték őket az államhatárig. Az akció során két fő esett el a csoportból (egyiküket súlyosan sebesülten hagyták hátra, de később kiderült, hogy az akciót ő sem élte túl).¹⁶

1938. november 18-án hajnali 5.15-kor két, egyenként két tiszt és tizenegy katona erejű csoportot vetettek be a Stińska-csúcs térségéből, az Uzsoki-hágó közeléből. Az első csoport célja Határszög volt. A csoport elővigyázatlanul egy helyi parasztot állított meg, és tőle érdeklődött a településen lévő csehszlovák rendvédelmi erőről. A paraszt azt állította, hogy a határszögi plébánián 15 csendőr van beszállásolva. Ezt követően a lengyelek meg akarták kérni, hogy vezesse őket, de a kérésére elengedték.

Feltehetően ez a paraszt riasztotta a csehszlovák rendvédelmi erőket, mert a csoport Határszögön, a híd közelében tűzcsapást kapott. Ennek következtében a csoport parancsnoka, Jan Klepacki százados elesett, akinek a holttestét sem tudták visszavinni saját területre (miután kimerültek a cipelésében, a parancsnok holttestét a csoport tagjai az erdőben elrejtve hátrahagyták).

A csoport végül késő délután, 17:00 körül visszavonult Lengyelországba. A velük párhuzamosan bevetett másik csoport ez alatt a Határszögtől keletre lévő Csorbadomb vasútállomását rombolta az őrség elűzése után,¹⁷ majd veszteség nélkül, még aznap saját területre vonultak vissza. Gyakorlatilag ez volt az egyetlen alkalom, amikor a lengyel diverzánsokat napközben alkalmazták, egyébként este, éjjel, illetve hajnalban hajtották végre akcióikat.

Klepacki százados volt az utolsó lengyel diverzáns – és egyben a legmagasabb rendfokozatú is –, aki a diverziós műveletek során lengyel oldalon elesett.¹⁸

FELHASZNÁLT FORRÁSOK:

Kiadatlan forrás

Kárpátaljai Állami Területi Levéltár Beregszászi Levéltára, Fond 31, opisz 4a. od. zb. 18. (Jan Porembecki kihallgatási jegyzőkönyve).

¹⁶ Samuś–Badziak–Matwiejew: i. m. 226.

¹⁷ Lengyel források szerint a támadók elűzték a vasútállomás őrseit, csehszlovák források szerint viszont az őrség visszaverte a támadást. A végrehajtott akciók eredményéről a két oldal forrásaiban számos esetben található ilyen, egymástól gyökeresen eltérő információ.

¹⁸ Samuś–Badziak–Matwiejew: i. m. 217–218.

Publikációk

- B. Stenge, Csaba: *Baptism of Fire: The First Combat Experiences of the Royal Hungarian Air Force and Slovak Air Force, March 1939*. Solihull, Helion, 2013.
- Beneš, Jaroslav: *Stráž obrany státu 1936–1939*. Dvůr Králové nad Labem, FORTprint, 2007.
- Cichoracki, Piotr–Dąbrowski, Dariusz: *Az 1939-es kárpátaljai események lengyel nézőpontból*. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Kárpáti Ukrajna: Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai*. Pozsony, Kalligram, 2014. pp. 195–209.
- Dąbrowski, Dariusz: *Rzeczpospolita Polska wobec kwestii Rusi Zakarpackiej (Podkarpackiej) 1938–1939*. Toruń, Europejskie Centrum Edukacyjne, 2007.
- Яворенко, Гриць: *Гарнізон ОНОКС в Торуні*. In: *Карпатська Україна в Боротьбі*. Відень, Відання Української Пресової Служби, 1939. pp. 101–108.
- Kupliński, Jerzy: *Polskie działania dywersyjne na Ukrainie Zakarpackiej w 1938 Roku*. In: *Wojskowy Przegląd Historyczny 1996/4*. pp. 65–83.
- Lengyel Béla: *Európa forgószélében. Visszaemlékezések, tapasztalatok és benyomások egy katona életéből*. Szarvas, Digitális Kalamáris, 2011.
- Marek, Jindřich: *Operace „Łom” Polské diverzní a teroristické útoky na Podkarpatské Rusi na podzim Roku 1938*. In: *Historie a vojenství 2013/4*. pp. 26–47.
- Plachý, Jiří: *Zpráva pplk. Antonína Zemana - Barovského o událostech na Podkarpatské Rusi v březnu 1939*. In: *Securitas imperii 2015/1*. pp. 170–190.
- Samuś, Paweł–Badziak, Kazimierz–Matwiejew, Giennadij: *Akcja „Łom” Polskie działania dywersyjne na Rusi Zakarpackiej w świetle dokumentów Oddziału II Sztabu Głównego WP*. Warszawa, Adiutor, 1998.

Fotó

A Nagy-ágon Toronya közelében átívelő egyik híd, melyet a lengyel diverzánsok rongáltak meg (Яворенко: i. m. 101. o.)